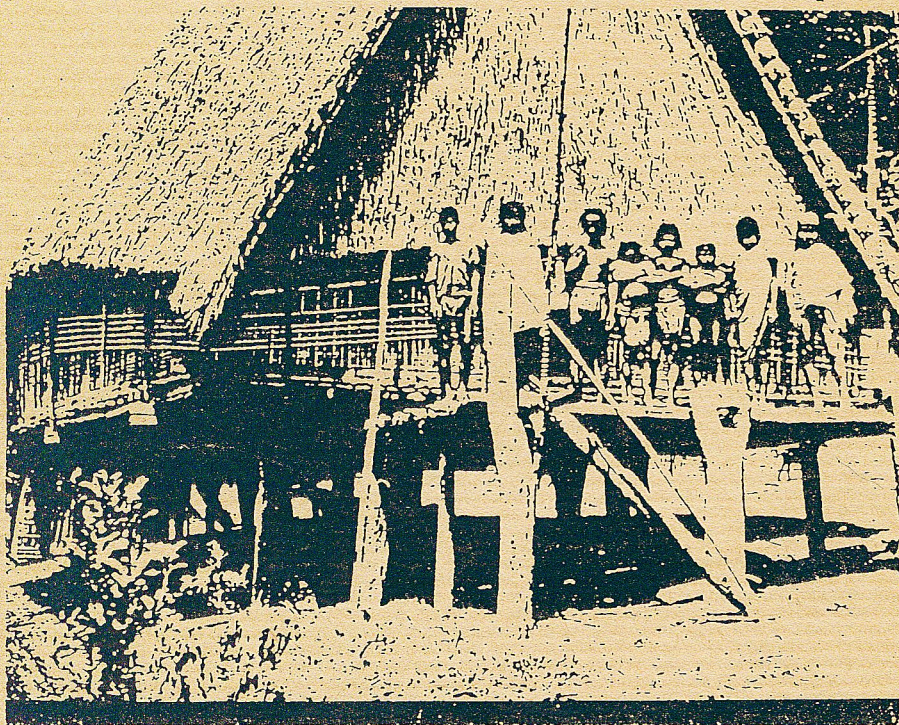

εναλλακτισμός
στην αρχιτεκτονική

colin ward

Η προσούρα αυτή φιλοξενεί μια διάλεξη του Colin Ward που έδωσε στις 11 Φεβρουαρίου 1976 στο Sheffield University Architectural Society. Ο Colin Ward είναι αναρχικός συγγραφέας, ο οποίος έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με το ζήτημα της αρχιτεκτονικής, της πολεοδομίας και του ανθρώπινου περιβάλλοντος γενικότερα. Είναι καθηγητής-επισκέπτης στο London School of Economics, αλλά το σημαντικότερο είναι ότι ποτέ του δε σπούδασε και δεν είναι κάτοχος κανενός πτυχίου.

Η μετάφραση έγινε απ'τα αγγλικά, απ'το βιβλίο "Talking to Architects" και είναι μία πρώτη προσωπική προσπάθεια να κοινοποιηθεί η σκεπτική του Colin Ward πάνω στο καιρίο θέμα της δόμησης.

Η φωτογραφία του εξωφύλλου απεικονίζει ένα "κοινωνικό-σπίτι" από το χωριό Yanlo στο Νότιο Βιετνάμ, άριστο δείγμα πρωμιτιβιστικής αρχιτεκτονικής.

COLIN WARD - ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Δεν πιστεύω ότι υπάρχει κανείς που να μην νιώθει ότι έχουμε μια αρχιτεκτονική αποξένωση, που είναι ιδιαίτερα εμφανής εδώ στο Sheffield: η αποξένωση ανάμεσα στο σχεδιαστή, τον κατασκευαστή, τον παραγωγό και τον καταναλωτή. Τι χαρά μπορεί να προσφέρει η φυσική τοποθέτηση-διάταξη της δημόσιας ζωής, της βιομηχανίας, του εμπορίου, της εκπαίδευσης, της διοίκησης, του ελεύθερου χρόνου και της κατοίκησης στο σχεδιαστή πάνω στη σχεδιαστική πινακίδα, στον τεχνίτη πάνω στην οικοδομή, στο χρήστη του κτιρίου και στον περαστικό με τα μάτια;

Τώρα, που το μοντέρνο κίνημα στην αρχιτεκτονική έχει ξοδέψει όλες του τις δυνάμεις μπορούμε να δούμε ότι τα ιδεολογικά του θεμέλια ήταν ελιτίστικα ή πλήρως μηχανιστικά, ώστε αγνόησε αφενός τις περιβαλλοντικές προτιμήσεις των κοινών ανθρώπων και αφετέρου το γεγονός ότι τα μοντέρνα γραφειοκρατικά συστήματα του δυτικού ή του ανατολικού χαρακτήρα θα ανέτρεπαν αναπόφευκτα τις ανθρωπιστικές βλέψεις των αρχιτεκτόνων, στρέφοντας τους επαγγελματίες είτε στα computer παράγοντας "πακέτα" είτε στον πρωταγωνισμό παράγοντας κοσμήματα. Ακόμη, όμως, υπάρχουν και πάντα υπήρχαν εναλλακτικές δίοδοι.

Η πρώτη είναι αυτή της τοπικής (vernacular) αρχιτεκτονικής. Τα περισσότερα από τα κτίρια ανά τον κόσμο δεν είναι αποτέλεσμα της δουλειάς κάποιου επαγγελματία αρχιτέκτονα. Παντού, οι άνθρωποι έχτισαν για τους εαυτούς τους, χρησιμοποιώντας τόσο διαθέσιμα υλικά από πλευράς τοποθεσίας όσο και από οικονομικής πλευράς. Πριν από μια δεκαετία μια έκθεση του Bernard Rudofsky με το όνομα "Αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες" θάμπωσε τους επισκέπτες, κάνοντας μια πορεία στην τελειότητα των τόσο πολλών μορφών που η ντόπια αρχιτεκτονική δημιούργησε σ' ολόκληρο τον κόσμο. Ακόμη, ο ίδιος είπε ότι τα τελευταία χρόνια στις Ηνωμένες Πολιτείες (και λιγότερο στη Βρετανία) η διδασκαλία της αρχιτεκτονικής δεν αφήνει πεδίο για τη μελέτη της γενεαλογίας και των μη χρονολογημένων κτιρίων. Οι τερατώδεις προσπάθειες ανάπτυξης, από τη Βαβυλώνα μέχρι τη Μπραζίλια, έχουν όλες ντοκιουμενταριστεί, βγάζοντας έτσι προς τα έξω μια κανονικότητα, όπως το έθεσε ο Rudofsky, γεγονός που είναι σαν να περιορίζει την επιστήμη της βοτανολογίας μόνο στους κρίνους και τα τριαντάφυλλα. Η τοπική αρχιτεκτονική ποτέ δεν ομογενοποιήθηκε, δεν μπορεί ποτέ να γίνει μια παγκόσμια γλώσσα, γιατί οι ρίζες της βρίσκονται σε διαφορετικά μέρη, στα λιγοστά υλικά τους και στις εκεί μορφές ζωής. Το πιο ενοχλητικό χαρακτηριστικό της για τους επιχειρηματίες είναι η μακροβιότητά της και όπως έδωσε έμφαση ο

Rudofsky, οι κατασκευαστές της δε θεώρησαν ποτέ τους εαυτούς τους σαν επαγγελματίες που λύνουν προβλήματα.

Αλλά, απ' την άλλη θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε ότι αυτή η αρχιτεκτονική ήταν προϊόν ανθρώπων που δεν είχαν γνώσεις σχεδιαστικές. Ο J.M. Syngé έγραψε για τους αγρότες του Kerry ότι "θα μπορούσαν να συζητούν ώρες για τις αναλογίες ενός νέου κτιρίου-πόσο ψηλό πρέπει να είναι με δεδομένο μάκρος, με τόσα δοκάρια ώστε να είναι εμφανισιακά ωραίο...".

Σήμερα, στη Δύση ένας αρχιτέκτονας μπορεί να σχεδιάσει ένα κτίριο στα πλαίσια τοπικής αρχιτεκτονικής το οποίο απλά μπορεί να προκύψει στη Disneyland, αλλά υπάρχουν πολλές χώρες που για την ώρα ανακαλύπτουμε τα πλεονεκτήματα της υπάρχουσας τοπικής παράδοσής τους, στις οποίες η τάση για γόητρο και υψηλή κοινωνική θέση οδηγούν στην υιοθεσία του δυτικού στυλ και υψηλής τεχνολογίας κτιρίων, χρησιμοποιώντας ακριβά εισαγόμενα υλικά και οδηγώντας συχνά σε κλιματολογικά ακατάλληλο αποτέλεσμα. Στην Αίγυπτο ο Hassan Fathy έκανε ηρωικές προσπάθειες να επαναφέρει την τοπική παράδοση και παραγόμενες μορφές που ήταν φθηνές, λειτουργικές και όμορφες, αλλά δεν μπορούσε να βρει κανέναν στην υπάρχουσα ελίτ που να υποστηρίξει τις κινήσεις του. Ινδοί αρχιτέκτονες όπως ο Charles Correa είχαν παρόμοιες εμπειρίες. Θέλουν να χρησιμοποιήσουν τη θεωρία τους για τις παραδοσιακές τεχνικές για τους φτωχούς, αλλά μόνο οι πλούσιοι μπορούν να πληρώσουν.

Η τοπική αρχιτεκτονική είναι νεκρή στις αναπτυσσόμενες χώρες, αν και φόρος τιμής αποδίδεται με τα κτίρια της νεο-τοπικής αρχιτεκτονικής ή όπως θα αποκαλούσε ο Rudofsky λαϊκή-τοπική (volks-vernacular) αρχιτεκτονική: το σπίτι-ράτζο (μεγάλο αγρόκτημα) κτλ. Η δημιουργία ενός νέου είδους τοπικής αρχιτεκτονικής θα μπορούσε να οδηγήσει σε κρίση της ενέργειας και των πηγών.

Έτσι, η δεύτερη εναλλακτική μου πρόταση είναι η οικολογική ώθηση. Σύγχρονα κτίρια κατασκευάζονται με μια υπερβολική ενεργειακή δαπάνη, εξαιτίας της χρήσης συνθετικών και υπερεξελιγμένων υλικών και εξαιτίας της βαρειάς ενεργειακής εγκατάστασης στην οικοδομή, με όρους συνεχώς υψηλού επιπέδου κατανάλωσης ενέργειας στη διάρκεια λειτουργίας του κτιρίου: διαρκής τεχνητός φωτισμός, θέρμανση και καθαρισμός αέρα και μηχανικές υπηρεσίες. Το αυξανόμενο κόστος σε ενέργεια και σε ακατέργαστα υλικά θα προτείνει διαρκώς τα πλεονεκτήματα κτιρίων τα οποία έχουν λίγες απαιτήσεις και κυρίως ενεργειακές.

Αυτό είναι ένας νέος παράγοντας στην αρχιτεκτονική σκεπτική (αν και θα είχε γίνει τόσο φανερό στους προγόνους μας, που δε θα χρειαζόταν καν να το πούν) και οι συνδυασμοί του μελετώνται σε διάφορα επίπεδα. Στην μία

άκρη της κλίμακας είναι η μελέτη που έγινε από τον Alex Gordon, όταν ήταν πρόεδρος του Βασιλικού Ινστιτούτου των Βρετανών αρχιτεκτόνων, της Χαμηλής Ενέργειας/ Περισσότερης Ζωής/ Εύκολη Προσαρμογή και απ' την άλλη τα αμέτρητα ατομικά πειράματα στην "αυτόνομη" οικιακή χρήση με μηχανισμούς όπως ηλιακούς θερμοσίφωνες, ηλιακούς τοίχους, ανεμογεννήτριες, θερμικές αντλίες, χρήση του υπεδάφους και άλλων υλικών. Μια έρευνα τέτοιου είδους στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής του Καίμπριτζ (Αγγλία) έχει ως αντικείμενό της "να διαιρέσει ένα σπίτι σε ένα άκέραιο σύστημα υπηρεσιών το οποίο να είναι αυτόρκες, χωρίς να δημιουργεί απαιτήσεις απ' το κεντρικό δίκτυο αλλά να έχει συγχρόνως ένα επίπεδο αποτελεσματικότητας ίδιο μ' αυτό που ικανοποιεί τον μέσο ιδιοκτήτη".

Σε μια πλατύτερη κλίμακα βρίσκεται η προσπάθεια να διαιρέσουμε ένα οικολογικά υγιές υπόδειγμα αστικών κοινοτήτων σαν ολόκληρο. Σε κάθε επίπεδο η επανασανακάλυψη κατασκευαστικών μεθόδων ελέγχου του περιορισμένου περιβάλλοντος των κτιρίων (π.χ. ανεμοκουτάλα για τον καθαρισμό του αέρα απ' το Hyderabad) και η αποφυγή υλικών των οποίων το μόνο κόστος ή το κόστος παραγωγής θα απαγόρευε τη χρήση τους στο μέλλον, θα οδηγήσει σε ένα νέο είδος αρχιτεκτονικής, όπως θα κάνει και η προσαρμογή των υπάρχουσων μορφών.

Και αυτό με οδηγεί στην τρίτη εναλλακτική μου πρόταση, την προσαρμοστική αρχιτεκτονική. Τα κτίρια της τοπικής αρχιτεκτονικής δεν σπαταλούν τίποτα: Μισούν το να καταστρέφουν τις μορφές και τα πιο απίθανα κτίρια προσαρμόζονται σε νέους σκοπούς. Έχουν περάσει μόνο λίγα χρόνια από τότε που η ορθόδοξη αρχιτεκτονική προωθούσε την ιδέα της απόσυρσης κτιρίων, επειδή οι αρχικές τους χρήσεις δεν επιβίωσαν. Αλλά αυτή η ιδέα είναι τώρα περισσότερο ξεπερασμένη από τα ίδια τα κτίρια στα οποία αναφέρεται. Η προσαρμοστικότητα -η οποία πάλι πάρθηκε σαν δεδομένο απ' τους προγόνους μας- είναι ένα σημαντικό κριτήριο για την εναλλακτική αρχιτεκτονική.

Αλλά ένα προσαρμοστικό ή ελαστικό περιβάλλον είναι σημαντικό για άλλον ένα λόγο. Το πλήρως ολοκληρωμένο objet d' art (αντικείμενο τέχνης) που ήταν ο σκοπός των υπέροχων ονομάτων του μοντέρνου κινήματος (το περιβάλλον σχεδιάστηκε μέχρι το τελευταίο κουτάλι τσαγιού και την τελευταία κουρτίνα από μια αρχιτεκτονική διάνοια) παραπέμπει τον ιδιοκτήτη ενός κτιρίου σε ρόλο φύλακά του. Υπάρχει, όμως, μια θεωρητική σχολή ανάμεσα στους αρχιτέκτονες (π.χ. N.J. Habraken και Herman Hertzberger στην Ολλανδία) που αναζητά μια αρχιτεκτονική εναλλακτικών χρήσεων, η οποία στη γλώσσα του Ivan Illich θα αποκαλούνταν "εύθυμη", επειδή δίνει στο κάθε άτομο "την τελειότερη ευκαιρία να εμπλουτίσει το περιβάλλον του με τα φρούτα του δικού του οράματος", αντίθετα με τα περιβάλλοντα τα οποία αρνούνται αυτήν την πιθανότητα στους χρήστες και

όπως ο Illich λέει "επιτρέπουν στους σχεδιαστές να καθορίσουν την ερμηνεία και τις προσδοκίες των άλλων".

Μια τέταρτη πρόταση για εναλλακτική αρχιτεκτονική είναι η αρχιτεκτονική της αντικουλτούρας. Η επίσημη κουλτούρα ορίζει δεδομένες αρχιτεκτονικές φόρμες: Η ατομική ΜΙΑ οικογένεια ανά σπίτι ή διαμέρισμα, το γραφείο κυψέλη (πολυτελής στέγασση για τις βασίλισσες μέλισσες, σταθερά κελιά για τις εργάτριες μέλισσες, το γιγάντιο εργοστασιακό σύμπλεγμα) ξεχωριστές εισόδους, καντίνες και αποχωρητήρια για τα διάφορα επίπεδα ιεραρχίας, τα τεράστια εκαπιδευτικά ιδρύματα, αγροτική βιομηχανία σε αχανή κλίμακα κτλ.

Η αντικουλτούρα προϋποθέτει αρκετά διαφορετικούς τύπους κτιρίων: το πολυ-οικογενειακό σπίτι ή κομμούνα, η επανένωση της γεωργίας με τη βιομηχανία και της πνευματικής εργασίας με τη χειρωνακτική (π.χ. στο "Αγροί, Εργοστάσια και Εργαστήρια" του Κροπάτκιν και η αντανάκλαση στο "Η νέα Κομμούνα" του βιβλίου *Communitas* των Paul και Percy Goodman), ή το ελεύθερο σχολείο ή κολλέγιο, τα οποία θα πρέπει να αποθεμελιωθούν, χρησιμοποιώντας ολόκληρο το περιβάλλον ως εκπαιδευτική πηγή. Αλλά η αντικουλτούρα όχι μόνο θα ορίζει διαφορετικές μορφές κτιρίων, αλλά θα τις συνδύαζε κιόλας με διάφορους τρόπους: το σχολείο που είναι και εργαστήριο, ο κήπος-αγορά που είναι και ακαδημία μουσικής...

Για μια πέμπτη προσέγγιση στον εναλλακτισμό, πρέπει να απευθυνθώ στην εκλαίκευση του Simon Nicholson του ανοικτού πανεπιστημίου και στη δική του "Θεωρία των Χαλαρών Τμημάτων" που ισχυρίζεται ότι "σε οποιοδήποτε περιβάλλον, τόσο ο βαθμός εφευρετικότητας και δημιουργίας που προσφέρονται όσο και οι πιθανότητες ανακάλυψης είναι ανάλογα του αριθμού και των ειδών των μεταβλητών μέσα σ' αυτό". Η επίγνωση αυτή συνδέεται στενά με μια έκτη εναλλακτική άποψη, που βασίζεται στην ερώτηση "ποιος ελέγχει". Είμαστε τυχεροί που για μια ακόμη φορά η αρχή αυτή καθορίστηκε ξεκάθαρα από τον αρχιτέκτονα John Turner, ο οποίος μετά από εμπειρίες ετών σε ανεπίσημες κοινότητες της Λατινικής Αμερικής, παρουσίασε συγκεκριμένα την αφηρημένη ιδέα του ελέγχου των κατοίκων στο βιβλίο που εξέδωσε με τον Robert Fitcher, το *Freedom to Build* (Macmillan 1972). Όπως λένε οι εκδότες στο εξώφυλλο του βιβλίου: "από την εμπειρία παγκοσμίως οι συγγραφείς δείχνουν ότι όπου οι κάτοικοι αυτοελέγχονται, τα σπίτια τους είναι καλύτερα και πιο οικονομικά από εκείνα που χτίζονται με κυβερνητικά προγράμματα ή μεγάλες εταιρείες". Αλλά ο σκοπός τους δεν είναι να γλιτώσουν τα λεφτά της κυβέρνησης. Τους αφορά η προσωπική και οικογενειακή εκτέλεση. Ούτε προτείνουν ότι η φόρμουλά τους συνεπάγεται ή προϋποθέτει απαραίτητα κάτοχο-κτίστη σπιτιού. Αλλά συνεπάγεται ελευθερία από τους εκμεταλλευτές ή τους αδιάφορους ιδιοκτήτες. Σε ένα καινούριο κτίριο συνεπάγεται ότι ατομικά ή

συλλογικά ο κάτοικος θα μπορούσε να είναι ο γενικός εργολήπτης. Ούτε σημαίνει απαραίτητα λειτουργία χωρίς αρχιτέκτονα. Για παράδειγμα, ένας αξιοσέβαστος αρχιτέκτονας, ο Walter Segal, έχει ξεχάσει τα τελευταία δέκα χρόνια τις προηγούμενες ιδιοποιήσεις του και έχει σχεδιάσει σπίτια τα οποία πετυχαίνουν τεράστια οικονομία με μια σχολαστική χρήση δοκών ταξινομημένων ανάλογα με την πίεση και προκατασκευασμένα κομμάτια χάρη στα οποία δε χαραμίζονταν κοψίματα στην οικοδομή. Κατασκευάζονται, συνήθως, από έναν ή δύο ξυλουργούς, που έχουν γίνει μόνιμοι φίλοι του, με τη βοήθεια του πελάτη.

Αυτή η αναφορά των συγκεκριμένων επιδεξιότητων των παραπάνω κτιριακών τάσεων με οδηγεί σε άλλη μία χροιά του φάσματος των εναλλακτικών προτάσεων, την οποία θα μπορούσα να αποκαλέσω συνδικαλιστική εναλλακτική. Ο Bertolt Brecht έκανε μία από τις πιο ωραίες ερωτήσεις στην ιστορία σε ένα ποίημα που ξεκινούσε ως εξής: "Ποιος έχτισε τις Θήβες με τις 7 τις πύλες" και συνεχίζει αναρωτούμενος που πήγαιναν οι εργάτες όταν τέλειωναν την εργασία τους για τη μέρα στο σινικό τείχος στην Κίνα.

Οι περισσότερες από τις κατασκευές μνήμης στην ιστορία χτίστηκαν από στρατιές σκλάβων, ενώ η άποψη ότι οι καθεδρικοί ναοί του Μεσαίωνα ήταν προϊόν αφοσιωμένων ομάδων από αυτόνομους τεχνίτες, θεωρείται τώρα ένας ρομαντικός μύθος (πληρώνονταν με το ημερομίσθιο ενός εργάτη εκείνης της εποχής). Η ύπαρξη αυτού του μύθου μας δείχνει πόσο ελκυστική είναι η ιδέα του κτισίματος σαν συλλογική ενέργεια, μια επιχείρηση-κοοπερατίβα στην οποία το κενό μεταξύ σχεδιαστή και εκτελεστή κλείνει και στο οποίο το άτομο έχει την υπερηφάνια της τέχνης, της επιδεξιότητας και της ευθύνης πάνω στο προϊόν.

Υπάρχει περίπτωση να δημιουργηθεί αυτές οι καταστάσεις ώστε ο μύθος να γίνει αλήθεια; Και τι επίδραση θα έχει στα τωρινά κτίρια; Έχουν γίνει διάφορες προσπάθειες να αλλάξουν οι εργασιακές σχέσεις στην οικοδομική βιομηχανία. Ένα παράδειγμα είναι αυτό του Building Guilds, που έχει σύντομη ζωή στην Αγγλία μετά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο ή των *sindicats de bâtiment* που υπάρχουν μέχρι σήμερα στην Γαλλία.

Αλλά από όλες τις χροίες των εναλλακτικών προσεγγίσεων πρέπει να καταφύγω στους εναλλασσόμενους ρόλους του αρχιτέκτονα. Το ήθος από την εκπαίδευση και τα συμπεράσματα από το καθεστώς των επαγγελματικών οργανώσεων, υποδεικνύουν ότι το ήθος του αρχιτέκτονα είναι το ότι αποτελεί έναν ανεξάρτητο επαγγελματία. Πρακτικά, μόνο μία μειοψηφία αρχιτεκτόνων, συνήθως σε μικρές προσωπικές εργασίες, σπάνια λειτουργούν μ' αυτόν τον τρόπο. Οι περισσότεροι είναι μισθωτοί υπάλληλοι, είτε για άλλους αρχιτέκτονες είτε για δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις. Η πλειοψηφία των αρχιτεκτόνων δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανεξάρτητοι

επαγγελματίες και οι αξιώσεις για ειδική σοφία, κρίση και εμπειρία σε αρχιτέκτονες, που σαν να είναι "αρχηγοί μιας κατασκευαστικής ομάδας", βασίζονται σε ισχυρισμούς που δεν μπορούν να στηριχθούν.

Επιπλέον, η μετακίνηση κατά τον εικοστό αιώνα στο χώρο της εκπαίδευσης από τη μαθήτευση στο πανεπιστήμιο με τα τμήματα έχει γίνει μέσο εξασφάλισης κοινωνικής θέσης παρά ώθησης σε επαγγελματική σοφία. Για παράδειγμα, ο John Turner ρώτησε 50 - 60 τεταρτοετείς ή πεμπτοετείς φοιτητές στο πανεπιστήμιο του Morales στο Μεξικό πόσοι πίστευαν ότι θα έβγαζαν το ψωμί τους σαν αρχιτέκτονες πέντε χρόνια μετά την αποφοίτηση. Κανείς απ' αυτούς δεν απάντησε καταφατικά, γνωρίζοντας ότι δεν υπάρχουν αποτελεσματικές απαιτήσεις για τις υπηρεσίες τους ούτε για τους 6000 φοιτητές αρχιτεκτονικής στο Mexico City μόνο.

Κάποια στιγμή η επιδεξιότητα του αρχιτέκτονα θεωρήθηκε ότι βασίζεται στην ικανότητά του να χειρίζεται τις επιταγές της κλασσικής αρχιτεκτονικής ή το λεξιλόγιο των στυλ γενικώς ή των όγκων και των κενών. Αυτές οι επιδεξιότητες είναι άσχετες με όλα εκτός από μία στιγμιαία ισορροπία των σχεδιαστών των σύγχρονων κτιρίων. Κάποια στιγμή, επίσης, ο αρχιτέκτονας θεωρήθηκε ένας "κατασκευαστής-master", αλλά που σήμερα είναι ικανοποιημένος να διαθέτει την κατασκευαστική και τεχνική του σοφία σε τεχνικούς και ειδικούς. Αν οι αρχιτέκτονες έχουν επαγγελματικό μέλλον αυτό επικεντρώνεται, σύμφωνα με μια φράση του Geoffrey Vickers, στο να είναι "επιδέξιοι κατανοητές που καθιστούν ικανούς τους ανθρώπους να λύσουν τα προβλήματά τους". Αυτό δεν είναι θέμα για να μετανοιώσει κανείς. Γνωρίζω αρκετούς ευτυχισμένους και ολοκληρωμένους ανθρώπους που λειτουργούν μ' αυτόν τον τρόπο, παρέχοντας υπηρεσίες σε τοπικές κοινωνικές ομάδες-κοινωνίες. Η ανταμοιβή τους είναι η φιλία μεταξύ όλων σε τοπικό επίπεδο. Το μόνο πρόβλημά τους είναι να βρουν ένα ελεύθερο απόγευμα για να αναζητήσουν τα ενδιαφέροντά τους.

Και αν τους ρωτήσετε, θα σας πουν ότι οι εμπειρίες τους έχουν μεταμορφώσει τη ζωή τους. Αυτό είναι κάτι που δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς μέσα από το "βγάζω λεφτά για να ζήσω", σχεδιάζοντας ακόμη ένα νέο και ανεπιθύμητο κερδοσκοπικό συγκρότημα γραφείων.

Μαορι: μεγάλο σπίτι συναθροίσεων, χτισμένο στα τέλη του 19ου αιώνα (Νέα Ζηλανδία).

